

DOEN ALSOF

Jeroen Vanheste, *Animo. Een kleine filosofie van het spelende leven*, Eindhoven, Damon, 2020, 148 p., ISBN 9789463402859, €19,90.

Jeroen Vanheste, docent filosofie aan de Nederlandse Open Universiteit, auteur van een lijvige studie over T.S. Eliot en van een paar boeken over de wijsgerige implicaties van romans, brengt ons nu een deels speels, maar ook een deels belerend essay over de mens als spelend wezen. Hij wenst ons te adviseren: ‘Leef en speel!’ Dit past alvast bij zijn mensbeeld: hij ziet de mens alvast niet als een ding of object, ook niet als zo maar een biologisch-psychologisch-sociologisch gedetermineerd wezen, ‘ik wil dan ook een ander beeld van de mens voorstellen, een beeld dat ons wel speelruimte overlaat.’(20, zie ook: 23, 28, 32) De vele reductionistische theorieën ‘lijken achteraf nogal dwaas, dubieus of eenzijdig.’ (21). ‘Zeker, we zijn ook biologische wezens en kennen allemaal de onweerstaanbare menselijke driften van libido en zelfhandhaving; en we zijn ook sociaaleconomische en culturele wezens die geboren worden in een bepaald gezin, een bepaalde omgeving en een bepaalde cultuur en daarbinnen meer of minder kansen meekrijgen. Maar we zijn daarnaast ook iets anders: subjecten die op zoek zijn naar betekenis en daarbij gestuurd worden door onze interpretaties, door onze intenties, door waarden, door het verlangen naar schoonheid, door de drang naar zelfverwezenlijking – kortom, door de zoektocht naar ons eigen verhaal.’(38) Bij Vanheste lezen we dus geenszins de bij zichzelf noemende humanisten veelgehoorde onzin dat we ‘ook’ deel zouden uitmaken van een diersoort. Daartegenover vraagt hij aandacht voor de drie rollen die we tegelijk spelen: een passieve rol in wat we meemaken, en de actief-kritische rollen in de interpretatie en evaluatie van wat we ondergaan en opstellen in het levensverhaal dat we ‘schrijven’. Hierbij maakt Vanheste zich ongerust: teveel pseudowetenschappelijke critici hebben geen zicht op het feit dat we spelen en dat er veel te beleven valt dat ons vrolijk kan stemmen.

Wat is spelen? Het is ‘geen middel om een bepaald doel te bereiken, maar vormt zijn eigen doel. De speler speelt omwille van het spel zelf, niet om er iets mee te bereiken. Het spel is tegelijkertijd volstrekt zinloos en uiterst bevredigend’(41). Johan Huizinga die in zijn *Homo ludens* het ‘doen alsof’ als kenmerkend voor het spelen benadrukt, zou het eveneens hebben over onze zucht tot een schoner leven. Hiertoe rekent Vanheste nagenoeg alles wat ons bezighoudt en wat we in rollen onderbrengen en dat we in een vrije esthetische gezelligheid (ongeëngageerd?), in avonturen ontdekken (47, 63), eveneens in religieuze rituelen (69-71), in artistieke, intellectuele en sportieve prestaties en in vaardigheden (93-105), verder in wetenschappelijke activiteiten, in de

zoektochten naar de identiteit en de eigen zin (107-124).

De liefde zou eveneens een spel zijn, zo stelt Vanheste in zijn vijfde hoofdstuk (79-92). Aangezien hij zich een gedreven liefhebber van de films van de Zweedse cineast Ingmar Bergman noemt (28, verder ook 61, 73, 128), had hij in verband met dit thema, uit Bergmans *Plekje van de wilde aardbeien* ('Smultronstället', 1957) kunnen putten. In die film treffen we de evocatie aan van een droom die past in van Vanhestes verhaal. Het gaat om de droom van de bejaarde arts-bioloog, Izak Borg, waarin zijn nichtje, Sara, nog in de gestalte van een jonge vrouw, hem vertelt waarom niet hij haar voorkeur krijgt, wel zijn broer, Sigfrid, met wie ze overigens trouwt. Hoezo? Terwijl ze Izak een spiegel voorhoudt zegt zij: 'Hij en ik, wij houden van elkaar; het is allemaal als een spel. Kijk nu naar jezelf. Tracht te glimlachen! Ja, het lukt.' Hij antwoordt: 'Het doet pijn!' Sara vervolgt: 'Jij, een emeritus professor, je zou moeten weten waarom dit kwetsend is. Maar je weet het niet. Ondanks al jouw geleerdheid weet je toch echt niets.' De oude Borg herinnert zich zijn ongelukkig huwelijksleven en zijn kille moeder. Ondanks alles vindt hij voldoening in de aanwezigheid van jongeren, ontmoet tijdens zijn reis naar de universiteit waar hij voor zijn wetenschappelijke loopbaan zou gehuldigd worden. Hij onderneemt die reis met zijn schoondochter Marianne, in verwachting van haar eerste kind, een situatie waarin zijn zoon, Evald, zich niet kan vinden – hij wilde immers geen vader worden. Tot zijn geluk is de oude Izak toch getuige van het feit dat zoon en schoondochter uiteindelijk samenblijven en het verwachte kind wensen te behouden. In die verzoening vindt hij een vervulling.

In talrijke films laat Bergman ernst en spel in het leven met elkaar botsen. Dat doet Vanheste ook in zijn 'kleine filosofie', maar hij houdt zich niet aan de confrontatie; hij houdt die trouwens niet aan, maar maakt een keuze. Hij blijft bij het spel, zoals hij in zijn besluit laconiek voorstelt: 'leef en speel'. Hij integreert die keuze in de bekende slogan dat de weg belangrijker is dan de bestemming. 'In het spelende leven gaat het op de eerste plaats om het spel zelf en niet om het resultaat. Liefhebben, een gezicht geven aan onze wereld, onze *skills* ontwikkelen, schaven aan onze persoonlijkheid, onze verbeelding aan het werk zetten: al die dingen doen we niet om iets concreets te bereiken, maar omdat ze ons plezier geven en het leven verrijken. De reis is belangrijker dan de aankomst: het gaat om het onderweg zijn, niet om het reisdoel.' (142) Dit staat haaks op wat we bij Bergman aantreffen.

De lezer kan zich afvragen of we wel wensen te leven in een doen alsof zonder bestemming of vervulling. In de belangrijkste situaties van ons leven aanvaarden we de (soms moeilijke) weg om een doel te bereiken. Met Bergman blijf ik bij het voorbeeld van een vrouw die een kind verwacht. Kan zij haar zwangerschap opvatten als een spel 'alsof'? Kijkt ze met haar omgeving niet uit naar de dag dat ze haar kind ter wereld brengt en naar zoveel dat daarop volgt? Is opvoeding een spel? Natuurlijk kan er veel al spelend gebeuren. Is het 'echte' hierbij een 'doen alsof'? Zetten toewijding en vervulling niet de kroon op het

werk? In zijn films geeft Bergman ook nog andere beelden en toont hij de droefheid en pijn die verleiders veroorzaken als voor hen liefde slechts een spel is, als zij ‘doen alsof’, *faire l’amour* zoals men in het Frans zegt, doen alsof het liefde is, maar eigenlijk niet liefhebben, geen liefde brengen, maar zichzelf bevredigen in de steeds maar herhaalde strategie van flemen, verleiden en veroveren – en tenslotte ‘laten vallen’ zoals Don Juan. Casanova is daarop een melancholische variante. In *Het Ritueel* (‘Riten’ 1968) toont de Zweedse cineast hoe een ritueel uiteindelijk geen spel is (ook dit in tegenstelling tot Vanhestes stelling, pp. 69-71), maar de expressie en de gestalte van het heilige, van een andere werkelijkheid. Hoewel het ritueel hier ook in een mime-spel geënceneerd wordt, maken de spelers allegorisch en metaforisch duidelijk hoe ‘onder’ het spel de ernst werkzaam is en blijft. En als een van de protagonisten vertelt hoe hij de liefde begrijpt dan karakteriseert hij zijn beleving in de geest van Paulus’ Corinthiërsbrief (1.13:1-13).

Terecht vraagt Jeroen Vanheste in zijn besluit aandacht voor het feit dat ons bestaan een bezielde leven is – vandaar trouwens ook de draagwijdte van de titel van het boek *Animo*. We dienen maar een laatste groet aan een overledene te brengen om te beseffen dat wij als stervelingen *bezielde* stervelingen zijn en dat die bezieling bij de overledene is weggetrokken. Nu ziet Vanheste *animo* als een met zorg geleefd leven in de vorming van de persoonlijkheid, in het verwerven van sociale relaties en *skills*, in het oog hebben voor schoonheid, in het gevoel van thuis te zijn in je lichaam, in je huis, in je sociale omgeving. We vragen hem: kan hij volhouden dat zo’n *animo* – allemaal ‘al spelend, als een doen alsof’ dient te geschieden?

Jacques DE VISSCHER (Sint-Denijs-Westrem)